

Έκθεση Α΄ Λυκείου: Διάλογος (αξία και προϋποθέσεις ορθού διαλόγου)

Διάλογος είναι η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους, για την επίλυση προβλήματος ή την ανταλλαγή πληροφοριών. Είναι, συνάμα, η ανταλλαγή ιδεών ή απόψεων σχετικά με συγκεκριμένο θέμα για την επίτευξη συμφωνίας και τη γεφύρωση των αντιθέσεων.

Ο ουσιαστικός και γόνιμος διάλογος πραγματοποιείται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις και δεν αναλώνεται σε μια επιφανειακή ανταλλαγή αδιάφορων πληροφοριών· επιδιώκει την εύρεση της αλήθειας, που προκύπτει μέσα από την πλήρη διερεύνηση των αντικρουόμενων απόψεων.

Η αξία του διαλόγου

- **Ο διάλογος επιτρέπει στο άτομο να υιοθετήσει μια πιο διαλλακτική στάση**, καθώς ερχόμενο σ' επαφή με διαφορετικές από τις δικές του απόψεις, κατανοεί πως για τα περισσότερα ζητήματα υπάρχουν συχνά ποικίλοι τρόποι προσέγγισής τους. Σημειώνεται, έτσι, ένα σημαντικό πλήγμα στην απολυτότητα και στο δογματισμό, μιας και καθίσταται σαφές πως ο τρόπος που αντιλαμβάνεται κάθε άνθρωπος ένα θέμα επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, που συχνά οδηγούν σε τελείως διαφορετικά συμπεράσματα.

Η δυνατότητα κατανόησης των πολλών και διαφορετικών οπτικών πάνω στα διάφορα θέματα, συνιστά πολύ σημαντικό όφελος του διαλόγου, για τον πρόσθετο λόγο ότι εμπλουτίζει και ενισχύει τη συλλογιστική ικανότητα του ανθρώπου. Αν, επομένως, στο πλαίσιο ενός ορθού διαλόγου, το άτομο ακούσει με προσοχή τα αντεπιχειρήματα του συνομιλητή του, κατορθώνει να προσεγγίσει το υπό συζήτηση ζήτημα από μία εντελώς νέα οπτική, που διανθίζει τις προσωπικές του απόψεις, και συνάμα του προσφέρει τη δυνατότητα να πλησιάσει ακόμη περισσότερο σε μια πληρέστερη θέασή του.

- **Μέσω του διαλόγου ενισχύεται η ικανότητα του ατόμου να διατυπώνει με ακρίβεια και πληρότητα τις απόψεις του.** Η ανάγκη που προκύπτει κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης να παρουσιαστούν με σαφήνεια, αλλά και πυκνότητα, οι απόψεις του ατόμου, λειτουργεί ως κίνητρο για την ενεργή προσπάθεια πρόσκτησης των αναγκαίων λεκτικών και συλλογιστικών δεξιοτήτων.

Παράλληλα, το άτομο καλούμενο να κατανοήσει και να αξιολογήσει την ποιότητα των επιχειρημάτων του συνομιλητή του, εξασκεί την κριτική του ικανότητα και αποκτά αφενός τη δυνατότητα να διατυπώνει, το ίδιο, αξιόλογα και αποτελεσματικά επιχειρήματα, και αφετέρου να εντοπίζει τα ευάλωτα σημεία της «αντίπαλης» επιχειρηματολογίας. Πρόκειται για μια διαδικασία ουσιώδους αξίας, ιδίως για τους νέους, μιας και τους επιτρέπει να καταστούν ενεργοί ακροατές με υψηλή ικανότητα αντίληψης και κατανόησης, η οποία διαμορφώνεται με βάση προσωπικά τους κριτήρια, και όχι σύμφωνα με έτοιμα και δοτά νοητικά σχήματα και στερεότυπα.

- **Ο διάλογος, όταν πραγματοποιείται υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις, ενισχύει το σεβασμό προς τους άλλους ανθρώπους.** Το άτομο μαθαίνει να ακούει με προσοχή τους συνομιλητές του, καθώς αντιλαμβάνεται πως ακόμη κι αν δεν συμφωνεί με τις απόψεις τους, έχει εντούτοις την ευκαιρία να γνωρίσει έναν διαφορετικό τρόπο αντίληψης, και άρα να εμπλουτίσει τη σκέψη του.

Ο διάλογος, άλλωστε, δεν γίνεται για την επιβολή της μίας ή της άλλης άποψης, αλλά για την εύρεση της αλήθειας, η οποία συχνά προκύπτει μέσα από τη σύνθεση και την αλληλοσυμπλήρωση αρχικά αντικρουόμενων ή αντιτιθέμενων

απόψεων. Εκείνο, επομένως, που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι να ακουστούν και να διερευνηθούν διεξοδικά και με προσοχή οι διάφορες απόψεις, κι όχι να αναδειχθεί ο «κυρίαρχος» της συζήτησης.

Σημαντικό, μάλιστα, όφελος που προκύπτει από το διάλογο είναι πως **το άτομο μαθαίνει να εκτιμά τους συνομιλητές εκείνους που είναι φορείς προσωπικών θέσεων**, και όχι απλοί αναμεταδότες έτοιμων σκέψεων. Δημιουργείται, έτσι, μια ουσιαστική εκτίμηση, -ιδίως- προς τους συνομιλητές, που αν κι έχουν μια τελείως διαφορετική τοποθέτηση, διαθέτουν το θάρρος και την πνευματική καθαρότητα, ώστε να παρουσιάσουν και να υποστηρίξουν τις ιδέες τους, χωρίς να επιδιώκουν να γίνουν αρεστοί στους άλλους με το να ακολουθούν εκείνες τις απόψεις που υποστηρίζονται από τους περισσότερους.

- Με τον διάλογο τίθενται σε δοκιμασία οι απόψεις του ατόμου και το ωθούν έτσι σε μια διαρκή αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας. Στο πλαίσιο ενός διαλόγου το άτομο έρχεται συχνά αντιμέτωπο με τις αδυναμίες, τις ελλείψεις και τα τρωτά σημεία των συλλογισμών του, γεγονός που λειτουργεί ως αποτελεσματικό κίνητρο για την προσπάθεια βελτίωσης των απόψεών του. Έρχονται στην επιφάνεια γνωστικές ελλείψεις, επιφανειακές προσεγγίσεις, αλλά και λανθασμένα συμπεράσματα, που δεν είχαν επαρκή τεκμηρίωση, ωθώντας το άτομο να επαναπροσδιορίσει τις απόψεις του, ελέγχοντας εκ νέου την αλήθεια και την εγκυρότητά τους.

- Ο διάλογος συνιστά βασικό θεμέλιο του δημοκρατικού πολιτεύματος. Μέσω του ορθού διαλόγου γίνεται αφενός εμφανής η σημασία που δίνει η δημοκρατία στο σεβασμό όλων των απόψεων και στο δικαίωμα ελεύθερης διατύπωσής τους, και αφετέρου επιτυγχάνεται μέσα από τη γόνιμη αντιπαράθεση απόψεων η εξεύρεση της καλύτερης και πιο δίκαιης κάθε φορά επιλογής.

Ο διάλογος, επομένως, σε πολιτικό επίπεδο, προσφέρει τη δυνατότητα σε κάθε πολιτική παράταξη να δημοσιοποιήσει τις θέσεις της, και κατ' επέκταση να ενημερώσει και να ευαισθητοποιήσει τους πολίτες, κάνοντας γνωστές τις απόψεις της για τα σημαντικά κοινωνικά προβλήματα, τις ενδεχόμενες ενστάσεις της, αλλά και τις πιθανές λύσεις που προσβέβει. Προκύπτει, έτσι, σημαντικό όφελος για τους πολίτες, καθώς έχουν τη δυνατότητα, όχι μόνο να γνωρίσουν ποικίλες πτυχές των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων, αλλά και να έρθουν σ' επαφή με την επιχειρηματολογία της κάθε παράταξης, και να ελέγξουν άρα την αλήθεια των θέσεών της, καθώς και τις επιμέρους επιδιώξεις της.

- Ο διάλογος ενισχύει την ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών. Οι επιστήμονες έχουν τη δυνατότητα να συνεργαστούν με άλλους επιστήμονες του ίδιου κλάδου ή διαφορετικού, αν χρειάζονται τις συμπληρωματικές γνώσεις μιας άλλης ειδικότητας, προκειμένου να υλοποιήσουν τις έρευνες, τις μελέτες και τα πειράματά τους. Η συνεργασία και ο μεταξύ τους διάλογος διασφαλίζει τον αυστηρό έλεγχο των επιστημονικών ευρημάτων, αλλά και τη διακίνηση ιδεών, με τον συνεχή εμπλουτισμό και τη βελτίωσή τους κάθε φορά που τίθενται υπό τον έλεγχο ενός άλλου επιστήμονα ή ενός άλλου επιστημονικού κλάδου.

Αντιστοίχως, στο χώρο των τεχνών, οι δημιουργοί ερχόμενοι σ' επαφή μεταξύ τους και ανταλλάσσοντας ιδέες και παρατηρήσεις, κατορθώνουν να ανανεώσουν κάθε φορά τις τεχνικές, αλλά και την οπτική τους, δίνοντας νέα ώθηση στις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής. Ενώ, παράλληλα, πολλά έργα τέχνης αποτελούν επί της ουσίας καίριες τοποθετήσεις των δημιουργών τους σε σχέση με τα τρέχοντα κοινωνικά ζητήματα, λειτουργώντας συχνά ως αφορμή αφύπνισης και ενεργοποίησης του κοινού.

- **Ο διάλογος διασφαλίζει την αρμονία στις κοινωνικές σχέσεις.** Με δεδομένο το γεγονός ότι σε κάθε κοινωνία συνυπάρχουν άτομα και κοινωνικές ομάδες με κάποτε τελείως διαφορετικές αντιλήψεις μεταξύ τους, ο διάλογος αποτελεί το μόνο μέσο που μπορεί να μειώσει τις εντάσεις και να προσφέρει την ομαλή επίλυση των τυχόν μεταξύ τους διαφορών.

Μέσω του ορθού διαλόγου, άλλωστε, μπορεί να γίνει κοινό βίωμα η ανάγκη απόλυτου σεβασμού του άλλου ανθρώπου και των αντιλήψεών του. Η συνύπαρξη των ανθρώπων και τα οφέλη αυτής της συνύπαρξης, δεν προκύπτουν λόγω ταύτισης απόψεων και αντιλήψεων, αλλά πολύ περισσότερο λόγω της έντονης διαφορετικότητας, που προσδίδει εν τέλει στην κοινωνία τον ιδιαίτερο πλουραλιστικό χαρακτήρα της.

- **Ο διάλογος στηρίζει και ενισχύει πολλαπλά την εκπαιδευτική διαδικασία.** Η ενεργή ανταλλαγή απόψεων και ιδεών ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές δημιουργεί το κατάλληλο κλίμα, ώστε η επιδιωκόμενη ενίσχυση της κριτικής σκέψης των μαθητών να γίνει πραγματικότητα. Οι μαθητές καλούνται να επιχειρηματολογήσουν, αλλά και να κατανοήσουν επαρκώς την επιχειρηματολογία του συνομιλητή τους, επιτυγχάνουν αποτελεσματικότερα την ενδυνάμωση της αντιληπτικής τους ικανότητας.

Παράλληλα, μέσω του διαλόγου, η καθημερινή εκπαιδευτική πρακτική γίνεται σαφώς πιο ενδιαφέρουσα, καθώς δεν περιορίζεται στην απλή μετάδοση «γνώσεων» και πληροφοριών από τον εκπαιδευτικό προς τους μαθητές. Τρέπεται αίφνης σε μια ζωντανή διαδικασία ανταλλαγής απόψεων και ουσιώδους αντιπαράθεσης, που ωθεί τους μαθητές στην εκούσια αναζήτηση της αλήθειας, αλλά και στη συνειδητή προσπάθεια βελτίωσης των εκφραστικών τους μέσων, των λεκτικών τους δυνατοτήτων και της ικανότητάς τους να διατυπώνουν με πληρότητα και πειστικότητα τα επιχειρήματά τους. Ενώ, συνάμα, ο βαθύς σεβασμός της δημοκρατίας προς τους άλλους ανθρώπους και προς τις διαφορετικές αντιλήψεις, γίνεται μέρος της καθημερινότητας των μαθητών, και άρα ουσιαστικό τους βίωμα.

- **Ας σημειωθεί επίσης πως ο διάλογος επιτρέπει την υγιή κοινωνικοποίηση του ατόμου,** καθώς μέσα από την ανταλλαγή απόψεων και ιδεών, καθίσταται εφικτή η βαθύτερη γνωριμία με τον άλλον, και άρα η δημιουργία σταθερότερων και πιο ουσιαστικών σχέσεων.

Ενώ, παράλληλα, ο διάλογος αποτελεί συχνά ικανό εφαλτήριο για την πολιτικοποίηση του ατόμου, μιας και το ωθεί στη διαμόρφωση των προσωπικών του θέσεων, στην καλύτερη κατανόηση των κοινωνικών ζητημάτων, αλλά και στη συνειδητοποίηση της δυνατότητας που έχει το ίδιο να συνεισφέρει στην προβολή και κατ' επέκταση αντιμετώπιση καίριων προβλημάτων που διαπιστώνει ως πολίτης.

Προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση ορθού και γόνιμου διαλόγου

- **Τα άτομα που συμμετέχουν σ' έναν διάλογο θα πρέπει να έχουν ως μόνη επιδίωξη τη διερεύνηση της αλήθειας** και όχι το πώς θα επιβάλουν τις προσωπικές τους θέσεις. Είναι, άλλωστε, μάταιο να συνδιαλέγονται, αν δεν έχουν την πρόθεση να ακούσουν τις απόψεις του συνομιλητή τους· αν μόνη τους σκέψη είναι το πώς θα ακουστεί η δική τους άποψη και πώς θα υπερισχύσει της αντίπαλης.

Προκύπτει, επομένως, ως βασικό ζητούμενο για τη διενέργεια γόνιμου διαλόγου να χαρακτηρίζονται οι συνομιλητές από διαλλακτικότητα, σεβασμό στις απόψεις του άλλου ανθρώπου, και φυσικά σαφή πρόθεση να υποχωρήσουν και να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους, αν διαπιστώσουν πως οι θέσεις του συνομιλητή τους είναι ορθότερες και πληρέστερα τεκμηριωμένες.

Ο κάθε συνομιλητής θα πρέπει, λοιπόν, να ακούει με προσοχή, σεβασμό, ευγένεια και χωρίς δογματισμό τις απόψεις του άλλου, ώστε να χαίρει με τη σειρά του της ίδιας αντιμετώπισης, όταν κληθεί να διατυπώσει τις δικές του σκέψεις. Ενώ, προφανές είναι πως κάθε παρουσιαζόμενη άποψη θα πρέπει να τεκμηριώνεται με καλά διατυπωμένα και σαφή επιχειρήματα, που θα στηρίζονται σε ορθούς συλλογισμούς. Η χρήση σοφισμάτων και λεκτικών τεχνασμάτων εννοείται πως δεν έχει θέση σ' έναν διάλογο που επιζητά την εξεύρεση της αλήθειας.

Αντιστοιχώς, στο πλαίσιο ενός γόνιμου διαλόγου, δεν έχουν θέση το εριστικό και έντονο ύφος, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν τη συζήτηση σε μια ανώφελη αντιπαράθεση.

- Προκειμένου, μάλιστα, ο διάλογος να είναι εποικοδομητικός, **αναγκαία είναι και η σε βάθος γνώση του υπό συζήτηση θέματος,** ώστε οι τοποθετήσεις των συνομιλητών να φωτίζουν καίριες πτυχές του ζητήματος, και όχι να το συσκοτίζουν λόγω άγνοιας. Η μη ουσιαστική γνώση του θέματος οδηγεί σε μια εκ των προτέρων αναποτελεσματική συζήτηση, εφόσον αντί να προχωρούν οι συνομιλητές σε μια βαθύτερη διερεύνησή του, θα καταλήγουν σε ανταλλαγή ανεπαρκών και επιφανειακών απόψεων.

- Σημαντικό ζητούμενο είναι, βέβαια, **το κοινό ή έστω παραπλήσιο μορφωτικό και πνευματικό επίπεδο των συνομιλητών,** ώστε η μεταξύ τους συζήτηση να βασίζεται στην πραγματική και πλήρη κατανόηση των εκατέρωθεν εκφραζόμενων απόψεων. Η αντιστοιχία πνευματικού επιπέδου ενισχύει την αποτελεσματικότητα του διαλόγου, καθώς οι συνομιλητές είναι ικανοί να αντιληφθούν πλήρως και άρα να ανασκευάσουν την «αντίπαλη» επιχειρηματολογία.

- **Ο διάλογος για να είναι πραγματικά ουσιαστικός απαιτεί την ουσιαστική λειτουργία των αρχών του δημοκρατικού πολιτεύματος,** ώστε οι απόψεις των συνομιλητών να μπορούν να διατυπωθούν ελεύθερα και χωρίς δισταγμούς για ενδεχόμενες κυρώσεις ή συνέπειες. Μόνο, άλλωστε, σ' ένα κλίμα απόλυτου σεβασμού, ελευθερίας και παρρησίας μπορούν οι συνομιλητές να εκφράζουν κάθε φορά τις απόψεις τους ανόθευτες από λογοκρισία ή αυτολογοκρισία.

- **Η ελευθερία έκφρασης θα πρέπει, επομένως, να ενυπάρχει σε κάθε έκφανση της κοινωνικής πραγματικότητας,** ξεκινώντας από το πλαίσιο του σχολείου, όπου με τη συνδρομή της ανθρωπιστικής παιδείας οι μαθητές θα αντιλαμβάνονται από νωρίς την απόλυτη αξία του σεβασμού στο δικαίωμα της προσωπικής άποψης, και στο δικαίωμα της ελεύθερης διατύπωσής της.

- **Σαφές, συνάμα, είναι η ανάγκη ύπαρξης ενεργών πολιτών με κριτική σκέψη και ικανότητα διαμόρφωσης ενός άρτιου προσωπικού συστήματος αξιών.** Ζητούμενο για την επίτευξη του οποίου δεν αρκεί μόνο η εκπαιδευτική και μαθητική εμπειρία, αλλά και τα κάθε είδους ερεθίσματα που προέρχονται από το χώρο της πολιτικής και των μέσων ενημέρωσης.

Οι πολίτες θα πρέπει να μπορούν να παραδειγματίζονται από τη δημοκρατική στάση των πολιτικών, αλλά και από την αντικειμενική παρουσίαση κάθε ζητήματος από τα μέσα ενημέρωσης.

Αίτια απουσίας του γόνιμου διαλόγου

Παρά την ιδιαίτερη αξία που έχει ο διάλογος στις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων, αλλά και στην πολιτική πραγματικότητα του τόπου, η σύγχρονη εμπειρία δείχνει πως οι άνθρωποι ελάχιστα κατορθώνουν να επωφεληθούν από αυτόν, αφού στην πράξη καταφεύγουν είτε σε παράλληλους εριστικούς μονολόγους είτε σε επιφανειακές συζητήσεις. Φαινόμενο εξαιρετικά ανησυχητικό που οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον έντονο εγωκεντρισμό των σύγχρονων ανθρώπων, για τους οποίους η επιβολή της προσωπικής άποψης, αλλά και η εξυπηρέτηση ιδίων συμφερόντων αποτελούν κυρίαρχες επιδιώξεις.

- Ο έντονος ανταγωνισμός τόσο σε επίπεδο ατόμων, όσο και σε πολιτικό επίπεδο, ωθεί στην αποζήτηση της προσωπικής επικράτησης και όχι στην εύρεση της αλήθειας και της κοινά επωφελούς επιλογής. Οι πολιτικοί πρωτίστως, αλλά και οι πολίτες, κινούνται με γνώμονα το προσωπικό τους συμφέρον, κι αυτό γίνεται αντιληπτό κάθε φορά που συνδιαλέγονται, αφού ό,τι τους απασχολεί κυρίως είναι να μην ακουστεί η αντίπαλη άποψη. Με εριστικό ύφος διακόπτουν συνεχώς τον συνομιλητή τους, αποφεύγουν να απαντήσουν με σαφήνεια στα ερωτήματα που τους τίθενται, και επιδιώκουν μόνο να διατυπώσουν τη δική τους άποψη· την οποία και θεωρούν απολύτως ορθή, καθώς εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους.

Το κλίμα του ανταγωνισμού γίνεται, μάλιστα, εμφανές και σε διακρατικό επίπεδο, όπου αντί να διαπιστώνουμε καταφυγή στο διάλογο, παρατηρούμε την επιλογή της βίας, του εκφοβισμού και των απειλών, με σαφή πρόθεση την επικράτηση του ισχυρότερου.

- Είναι, άλλωστε, έντονη η επικράτηση του φανατισμού και του δογματισμού στην εποχή μας· σύμπτωμα κι αυτό, σε ό,τι αφορά τους πολίτες, της οικονομικής κρίσης και της ανάγκης να αισθανθούν ασφαλείς επιστρέφοντας με εμμονή σε απόψεις, αντιλήψεις και πιστεύω προγενέστερων εποχών.

Οι άνθρωποι σήμερα δεν διακρίνονται για τη διαλλακτικότητα και την άνεση να δεχτούν νέες αντιλήψεις. Μοιάζουν περισσότερο «ταμπουρωμένοι» στις προσωπικές τους πεποιθήσεις, θεωρώντας πως έτσι θα διαφυλάξουν, μέρος τουλάχιστον, της πραγματικότητας που γνώριζαν· η οποία καταρρέει υπό τις πιέσεις μιας πρωτόφαντης οικονομικής κρίσης.

- Στις μέρες μας, βέβαια, δεν έχει καταστεί ακόμη εφικτό να αποτελέσει ο διάλογος επαρκές βίωμα των νέων, καθώς στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, οι επικρατούσες συνθήκες -πλήθος μαθητών ανά τμήμα, πίεση για την ολοκλήρωση της ύλης, απουσία εκπαιδευτικού προσωπικού-, οδηγούν την εκπαιδευτική διαδικασία περισσότερο σ' έναν δασκαλικό μονόλογο, παρά σ' έναν ουσιαστικό και δημοκρατικό διάλογο με τους μαθητές.

Αντιστοίχως, στο πλαίσιο της οικογένειας, οι πιεστικές επαγγελματικές υποχρεώσεις των γονιών λόγω της ανάγκης διασφάλισης πολύτιμων οικονομικών πόρων, αλλά και το φορτωμένο πρόγραμμα των μαθητών -σχολείο, φροντιστήριο, ξένες γλώσσες-, δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για την πραγμάτωση γόνιμου διαλόγου.